

АКТУАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ Ф. ФОН ХАЙЕК И СПОНТАННИЯ РЕД НА ПАЗАРНОТО ОБЩЕСТВО

Неотдавна на книжния пазар у нас се появи новият монографичен труд на доц. д-р Стефка Коева. В него авторката си е поставила значимата цел да изследва приноса на Ф. фон Хайек в развитието на икономическата теория и социалната философия на XX век и по-специално идеята му за спонтанния ред на пазарното взаимодействие. Отчитайки голямата значимост на подобно изследване в условията на прехода, както и ограниченото внимание, което досега са му отдавали нашата теория и практика, извън всякакво съмнение е неговата актуалност и необходимост.

Изложението на материята е добре балансирано и сполучливо оформено. Съдържанието е представено с въведение, осем глави и заключение. Приложеният богат списък на литературата (286 източници, от които над 250 на английски език) и нейното използване в труда свидетелстват за това, че авторката познава отлично, и което е също много важно – в оригинал, литературните източници в разглежданата област. Много удобно и полезно за читателя е и резюмето на монографията, предложено на български и на английски език.

Технологията на изследването е в съответствие с поставената цел и се основава на абстрактно-логическия подход. Идеите на Ф. Хайек за спонтанния ред са представени системно и в тяхното развитие. Първо са анализирани техните теоретични предпоставки в работите на британските просветители от XVIII век (Б. Мандевил, Д. Хюм, А. Фергюсън и А. Смит) и австрийската икономическа теория на К. Менгер. В следващите глави са разработени основните моменти на парадигмата на Ф. Хайек: методологическите и епистемологичните основи на теорията му за пазарите във втора глава, дискусиата относно социалистическото сметководене в трета глава, теорията за спонтанните редове в четвърта глава и разбиранието му за пазара като спонтанна формация и динамичен процес, който чрез механизма на конкуренцията събира и икономизира разпръснатото, фрагментирано и ограничено знание. Накрая вниманието е обърнато към проблема за социалния ред и обществените институции, както и към съвременните послания на теорията за спонтанния ред към обществата в преход. С това направеният анализ води до редица практически изводи и е полезен за правилното разбиране на проблемите, които среща нашето общество и възможностите за тяхното преодоляване.

По-конкретно положителните страни и приносните моменти на труда са следните:

* Коева, Стефка. Пазарът като спонтанен ред. Приносът на Ф. А. Хайек. Варна, СТЕНО, 2002, 271 с.

Първо. Самият избор на темата изисква положителна оценка и подкрепа. Ф. Хайек не е от лесните автори. Неговото творчество е многостранно и всеобхватно. То може да се разбере и оцени правилно само от тези, които отлично познават историята на икономическите учения и контекста, в който са се появили и развили идеите. Така разбирането на Хайек изисква дългогодишни усилия за получаването на задълбочени познания в областта на икономиката, философията, психологията и всички останали обществени науки. Не случайно много от разработките, посветени на Ф. Хайек, имат малко общо с неговите оригинални послания и така изводите, до които водят, представят творчеството му в един фалшив вид. Чест прави на авторката, че трудът ѝ не е сред дългия списък от подобни произведения. Напротив, в нейния прочит на Хайек може да се намери пример за изключително точно познаване и представяне на теоретичните му постановки и посланията му към бъдещето.

Второ. Изследването има стойност не само с представянето и популяризирането на идеите на великия австриец, но и със задълбоченото им и много коректно анализиране. Особено ценно е търсенето на теоретичните им предпоставки и свързването им с конкретните въпроси, които практиката на общественото развитие е поставяла пред теорията. Подобен подход позволява на читателя да получи ясна и правилна представа за движещите сили в развитието на икономическата мисъл и мястото на всяка теоретична концепция в нея – като продължение и доразвитие на идеите, които я предпоставят, и като собствена предпоставка за по-нататъшното развитие и появата на нови теории и хипотези. Тук е необходимо да се посочи, че точният анализ в разработката съвсем не е случаен и изненадващ. Интересът на доц. Коева към творчеството на Ф. Хайек е дългогодишен, за което свидетелстват многото нейни авторитетни публикации по него.

Трето. Принос на труда е и оригиналният съвременен прочит, който прави авторката. Поставянето и отговорът на въпросите за това как да се осъществява преходът от тоталитаризъм към демокрация е несъмнено необходимо и актуално. И тук могат да се намерят най-ярките достойнства на разработката. Те са в прилагането на идеите на Ф. Хайек към нашите специфични проблеми и намирането на онова, което той би казал, ако беше жив. Така авторката сполучливо демонстрира както владеенето на подхода, който изследва, така и способността си да го прилага към въпроси и проблеми, към които този подход не е бил предназначен и не е бил прилаган. Нещо повече, като човек, който добре познава, уважава и приема идеите на Хайек, тя отделя значително внимание на тяхното правилно интерпретиране, на опасностите от фалшифицирането им и на критиката на примери за подобна фалшификация.

Четвърто. Не на последно място може да се посочи и още един принос на монографията. Той е във възможността, която тя оставя за дискусия. Отбелязвам това, защото честа слабост на разработки, посветени на изследването на дадена идея, е да се концентрират върху представянето на тази

идея и да търсят онези практически проблеми, в разрешаването на които тя може да бъде използвана. Тук подходът на авторката е различен и по-точно обратен. Тя не търси изкуствени приложения на теоретичните идеи на Ф. Хайек, а непрекъснато демонстрира, че тези идеи дават напълно адекватни решения и днес.

Освен че е правилен методологически, този подход оставя място и самият той инициира разгръщането на научна дискусия. Тази дискусия днес има своите теоретични водачи в лицето не само на последователите на Ф. Хайек, но и сред новите институционалисти, предвождани от Р. Коуз, А. Алчън и О. Уилямсъм. В нея австрийските икономисти участват със своята макроикономическа гледна точка към икономиката като еволюционен процес, в който основен инструмент за промяна е предприемаческата активност, а политическите усилия трябва да бъдат насочени към децентрализация и стимулиране на конкуренцията. Новите институционалисти от своя страна предлагат мощна микроикономическа теория за икономическото поведение, която е много полезна при анализа на специфичните икономически проблеми (особено свързаните с пазарните провали – случаи, които остават незабелязани от Ф. Хайек и които поставят под съмнение неговите изводи за ролята на държавата в икономиката) и за ориентацията на икономическите анализи в по-голяма степен към описването и обяснението на емпиричните данни и решаването на практическите проблеми. Подобна научна дискусия има и практико-приложни проблеми, които трябва да разреши. Затова днес тя съществува в силно разгърнат вид в западните страни.

Във връзка с това работата на доц. Коева може да се приеме като убедително, сериозно и задълбочено изследване, което е принос на либералния подход в тази толкова необходима и у нас научна дискусия, а самата му авторка да се разглежда като най-силната и последователна представителка на този подход у нас. Оттук нататък остава този принос да бъде популяризиран, а представителите на другите теоретични подходи да се окажат на висотата на неговото постижение, за да може наистина иницирираната с монографията дискусия да даде значими теоретични и практико-приложни резултати.

Доц. д-р Димитър Канев